

PIONERKVINDER I PSYKOLOGIEN
Siri Gullestad & Anna Louise von der Lippe (red.)
Kvinner i psykologien – portrett av ni pionérer
Universitetsforlaget, Oslo 1984
202 sider, pris 247,50 dkr, uindbundet

En anmeldelse ved Talli Ungar Andersen & Vibe Strøier Larsen

Bogen præsenterer ni kvinder, alle pionerer i psykologiens etablering som videnskab, alle født i Europa mellem 1870 og 1905 i en periode med store sociale og kulturelle omvæltninger og i en tid, hvor det var meget ualmindeligt at kvinder overhovedet fik uddannelser, endelige markerede sig med videnskabeligt arbejde.

Bogen er udsprunget af en forelæsningsrække ved universitetet i Oslo til markering af 100-års jubilæet for den første kvindes adgang til dette universitet. I forelæsningsrækken introducerede ni kvindelige psykologer hver sin yndling blandt psykologiens kvindelige pionerer. Det drejer sig om børnepsykologerne Anna Freud (1895-1982), Melanie Klein (1882-1960) og Margaret Mahler (født 1897), kvindeteoretikerne Karen Horney (1885-1952), Helene Deutsch (1884-1982) og Marie Bonaparte (1882-1962), der alle arbejdede indenfor psykoanalysen, pædagogen Maria Montessori (1870-1952) og to af "psykologiens mødre" i Norge, der især har beskæftiget sig med pædagogisk psykologi, Helga Eng (født 1875) og Åse Gruda Skard (født 1905).

Artikelforfatterne præsenterer pionernes liv og forskning, hvilket har givet en spændende og god introduktion til en række kvinder, som hver på deres måde har haft stor betydning for psykologien. Bogens intention er glimrende: Der har længe manglet en mere samlet introduktion til adskillige af disse forfattere, hvoraf nogle i lang tid har været ved at gå i glemmebogen eller fordomsfuldt har været affærdiget som reaktionære. Det er spændende at se forfatternes profession og værker sat ind i en biografisk sammenhæng og det giver samtidig en baggrundsforståelse for den moderne psykologi. Generelt indeholder bogen gode referater af velvalgte hovedværker.

Fiffi Pienes artikel om Anna Freud er, som adskillige af de andre, velskrevet. Hun formår i sin præsentation at fortælle om Anna Freuds baggrund og videnskabelige produktion uden at forfalde til mystificerende gæt om Annas far, Sigmund Freuds betydning for datteren, men viser, hvorledes Anna Freuds store sociale engagement afspejles i hendes teoridannelse: Den psykoanalytiske behandlingsmetode skulle være en nødforanstaltning til korrektion af fejl, begået i opdragelsen. Hun fortæller, hvordan Anna Freuds arbejde både indenfor psykoanalysen af børn og indenfor ego-psykologien har været et be-

tydningsfuldt pionerarbejde, og giver samtidig et indblik i Anna Freuds liv, virke og personlighed.

Melanie Klein var på mange områder uenig med Anna Freud med hensyn til barnets tidlige udvikling og analysen af børn. Margrete Landmark har valgt at lade kontroversen mellem dem være et af hovedemnerne i sin artikel om Klein, hvilket bevirker, at artiklerne om Anna Freud og Klein hænger sammen. Biografien om Klein er interessant, men den teoretiske introduktion er mangelfuld. Netop fordi Kleins værk er så vanskeligt tilgængeligt er det ikke nok at skrive, at hendes brug af begreberne aggression og instinkt er kontroversielle i forhold til den gængse psykoanalyse. Man må gøre rede for, hvori forskellene ligger. Det nævnes både under gennemgangen af Anna Freud og Klein, at de havde en langvarig diskussion om begrebet ødipuskompleks, men ens forventninger om en præsentation af denne debat og dens implikationer for psykoanalysen og for vurderingen af Kleins teori bliver ikke indfriet.

Anne-Marit Duve nævner i sin artikel om Margaret Mahler, at denne i modsætning til mange andre ikke har skrevet en selvbiografi, og at der heller ikke er andre, der har skrevet om hendes person. Det er selvfølgelig ærgerligt, men til gengæld rummer artiklen en kortfattet og fin gennemgang af Mahlers centrale arbejder indenfor såvel normalpsykologien som børnepsykose-området, hvor termen "symbiotisk psykose" altid vil være knyttet til hendes navn. Der er endvidere en relevant og kompetent kritik af hendes teori og en personlig stillingtagen til, hvorfor hun er så vigtig at studere også i dag.

I modsætning til artiklen om Mahler rummer Anna Louise von der Lippe artikel om Karen Horney en udførlig diskussion af dennes privatliv, hvilket er interessant, men som dog visse steder udarter til den rene gætning. For eksempel antyder Lippe, at Horney lægger vægt på de positive sider af kvindeligheden som følge af hendes eget gode forhold til sin mor, mens Helene Deutsch modsat betoner datterens had til moderen som følge af sit dårlige forhold til sin mor. På samme måde reduceres Horneys synspunkter om ægteskabet til at være en følge af hendes eget mislykkede ægteskab med Oscar Horney. Dette er en psykologisering, som dels reducerer Horneys og Deutschs teorier til at være en generalisering af deres privatliv og som dels træder deres kliniske erfaringer og den sociale og kulturelle sammenhæng, de har levet i, under fode. Dette synspunkt virker især tragikomisk hvad angår Karen Horney, der som psykoanalysens første feminist netop understregede, hvor vigtig kvindens samfundsmæssige stilling er for forståelsen af hendes psykologi. Artiklen indeholder endvidere to ikke helt ubetydelige unøjagtigheder: For det første citeres Karen Horney og Sigmund Freud for at anvende begrebet *instinkt*; Horney i en tysk artikel fra 1923 (jvf. s. 86 & 89). Det udtryk, begge bruger, er *Trieb*, altså på norsk *drift*, et udtryk som de andre forfattere i bogen da også benytter. Misforståelsen kommer sandsynligvis af, at artiklens forfatter har læst Horney og Freud i engelsk oversættelse. Især tidlige, men også de fleste nutidige engelske oversættelser af psykoanalytisk litteratur er behæftet med denne oversættelsesfejl, hvilket ikke er nogen grund til at gentage den, når man oversætter til norsk. For det andet påstår Lippe, at Freud i sin artikel fra 1931, "Über die weibliche Sexualität", skulle mene, at Helene Deutsch og Ruth Mack Brunswick var de første, der fik ham til at forstå, at moderen er

det første kærlighedsobjekt, ikke bare for drenge, men også for piger, og at denne tidlige periode – ødipuskompleksets forløber – har stor betydning for kvindens personligheds- og eventuelt neurosedannelse. (Tidligere havde Freud ment, at ødipuskomplekset var neurosernes kerne, og at perioden før dettes indtræden derfor ikke var særlig interessant at undersøge). Freud siger i denne artikel tværtimod, at det er Jeanne Lampl-de Groot, der har bragt ham på disse nye tanker (jvf. ”Studienausgabe” af Freuds værker fra Fischers Verlag bd. 5 s. 290 og Jeanne Lampl-de Groots artikel ”Zur entwicklung des Ödipus-komplexes der Frau”, Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse 13/1927 s. 269-280). Bortset fra disse uenigheder er gennemgangen af Horneys teori udmærket og interessant.

Artiklerne om Helene Deutsch og Marie Bonaparte af henholdsvis Ellen Hartmann og Siri Gullestad er fortræffelige. Det er to meget forskellige og på hver sin måde spændende livshistorier, der fortælles om: Helene Deutsch, der løb hjemmefra som ganske ung for at få en uddannelse og i mange år var en kendt socialistleders elskerinde, som hele sit liv var aktiv socialist, levede meget emanciperet, ikke kun i forhold til datidens normer – og hvis teori om kvindelighed er i dyb modstrid med hendes eget liv: Kvinden er først og fremmest mor og masochist, først i anden række og oftest slet ikke, et seksuelt nydende væsen. Og prinsesse Marie Bonaparte, som aldrig gjorde oprør mod normerne, som hele sit liv blev ved at søge faderfigurer, hvoraf Freud blev den største, og som tre gange lod sin clitoris operere i håb om endeligt at kunne opnå den vaginale orgasme, som hun mente var den eneste naturligt kvindelige. Det er to velskrevne artikler: Ellen Hartmann giver en meget spændende fortolkning af Deutschs forfatterskab og sætter som en af de få af bogens forfattere psykoanalysens kvindelighedsteori ind i en større sammenhæng. Hun fremhæver, at Deutschs teori om kvindelighed må forstås i lyset af de kliniske erfaringer, hun gjorde, og at hun havde store indsigter i, hvordan kvinder faktisk tænkte, følte og handlede på hendes tid. Samtidig betoner Hartmann, at Deutsch, som andre af psykoanalysens udkældte teoretikere, netop formår at give os et indblik i de ikke-rationelle, ubevidste ønsker og intentioner.

Man kan måske undre sig over, hvorfor lige netop Marie Bonaparte er blevet udvalgt til en bog om psykologiens pionerer. Som Gullestad selv er inde på, har hendes betydning for psykologien ikke ligget i hendes teoretiske bidrag, men i hendes penge og indflydelse, som hun brugte til at fremme psykoanalysen: Hun arbejdede seriøst og hårdt for at udbrede psykoanalysen i Frankrig, hun oversatte Freuds værker til fransk og det var takket være hende, at bl. a. Freud og hans familie blev reddet ud af Wien i 1938. Artiklen indeholder en rammende kritik af den psykografiske metode – en litterær tolkningsmetode, der ”psykoanalyserer” forfatteren og påviser, hvordan hans psykopatologiske træk genfindes i hans kunst, en metode, som Bonaparte har benyttet i sit store trebindsværk om Edgar Allan Poe. Metoden kritiseres for ikke at tage hensyn til det æstetiske moment i kunsten og til kunstnerens bevidste bearbejdning af sit stof, som måske nok er patologisk, men dog bliver fremstillet i en almen menneskeig form i kunstværket. Poe var naturligvis neurotisk, men ikke alle neurotikere er som Poe. Man kunne indvende, at dette er et litterært og ikke et fagpsykologisk problem, men vi synes, det viser psykologiens græn-

ser: Man skal passe på ikke at psykologisere fænomener, der ikke er psykologiske. Også på denne måde er artiklen en god afrunding på de første seks artikler. Den opsamler endvidere diskussionen om kvindelighed i den psykoanalytiske bevægelse og giver et godt tidsbillede og billede af psykoanalysens pionertid.

Herefter er der et brud i bogen. De første seks portrætterede kvinder i bogen arbejdede alle indenfor psykoanalysen, mens de sidste tre beskæftiger sig med praktisk og eksperimentel pædagogisk psykologi.

Maria Montessori er først og fremmest kendt for sit pædagogiske arbejde, og selv om Gudrun Eckblad i indledningen til artiklen om hende skriver, at hun interesserer sig for det psykologiske i Montessori-metoden, venter man forgæves på dette. Der er heller ingen overvejelser over det positive/negative i Montessoris pædagogik eller en rigtig introduktion til hvad hendes system går ud på. Man får indtryk af, at det blot drejer sig om at give børn nogle spændende og farvestrålende materialer at lege med. Der står heller intet om eventuelle nederlag eller skuffelser i Montessoris liv. Især fordi man får at vide, at hun fødte et barn udenfor ægteskab, som hun måtte skjule, og at hun derefter sandsynligvis ikke havde noget kærlighedsliv, undrer man sig over, om ikke dette skulle have betydet et eller ander for hende, som var værd at problematisere i et portræt af hende. Artiklen giver indtryk af, at hun gik fra den ene succes til den anden, men man ved efter endt læsning ikke hvorfor.

De to norske pionerer Helga Eng og Åse Gruda Skard portrætteres af deres tidlige studenter, Eva Nordland henholdsvis Hanne Haavind. Ud fra et norsk synspunkt er det udmærket at medtage disse to pionerer, men de adskiller sig fra de øvrige præsenterede. Helga Eng's indsats ligger indenfor den eksperimentelle psykologi: Hun har bl. a. studeret hos Wundt i Leipzig. I beskrivelsen af hendes liv og levned får man en forståelse for, hvor hårdt den generations kvinder har kæmpet for at få adgang til den uddannelse, som traditionelt var forbeholdt mænd. Eng viede sit liv til sin forskning og hverken giftede sig eller fik børn. Åse Gruda Skard formåede derimod at forene et liv som mor, hustru og forsker (hun er født 30 år senere end Eng). Men samtidig viser Hanne Haavind i sin artikel om hende, hvor vanskeligt det har været og er at være universitetskvinde. Helga Eng's personlighed er beskrevet noget farveløst. Artiklen er kedelig og mangler kritik og perspektiv. Man får et langt bedre indtryk af Åse Gruda Skard som menneske og som forsker.

Som helhed virker bogen rodet, tilfældig og forhastet på flere planer: Korrekturlæsningen er gået for stærkt – der mangler linier s. 19 & 65, et sted citeres der på engelsk (s. 109) skønt citater ellers er oversat til norsk, bøger der kun nævnes i teksten med forfatternavn og årstal optræder ikke i litteraturlisten. Litteraturhenvisningerne er tilfældige: En introduktion skal stimulere til videre læsning i forfatterens egne værker, men det lettes ikke af usystematiske henvisninger, af at enkelte værker, der er oversat til skandinaviske sprog, nævnes, men ikke alle, og især af, at der aldrig (med én undtagelse, mærkværdigvis) sættes sidetal på citater. Det gør det også vanskeligt at kontrollere kilder. Artiklerne er meget uensartede, som vi har villet vise, og der er intet fælles præg eller sigte med dem. Det er følgelig heller ikke klart, hvilken målgruppe bogen er tiltænkt. Mest nærliggende ville det selvfølgelig være at skrive den til

nye studerende, også i betragtning af, at den er udsprunget af en forelæsningsrække for sådanne, men det er alle artiklerne ikke lige velegnede til: Bogen er for uoverskuelig til at blive brugt som opslagsbog, der er intet register og de bibliografiske oplysninger er som sagt for dårlige til det formål.

Det er en god ide og et godt initiativ at lave sådan en bog, men den skulle have været mere gennemarbejdet, have haft en mere klart defineret målgruppe og have været meget mere ensartet og samlet til en helhed. Da det er en *historisk* bog skulle der have været et fælles tidsbillede. Da det er en *kvindehistorisk* fremstilling, skulle der have været lagt vægt på de vilkår, kvinder dengang arbejdede under – så kunne vi have været forskånet for de mange gentagelser af, at disse kvinder var de *første* kvinder på universiteterne. Selvfølgelig var det, når universiteterne havde været lukket for kvinder indtil da. Og endelig, da det er en *videnskabshistorisk* bog, skulle der have været et fælles videnskabshistorisk afsnit, så vi en gang for alle kunne have fastslået, at perioden var psykologiens videnskabelige pionertid. Så ville det ikke have været nødvendigt gang på gang at bemærke, at disse kvinder var de *første*, der skrev videnskabeligt om forskellige psykologiske emner. Selvfølgelig var de blandt de første, når psykologien ikke eksisterede som videnskab før deres tid.

Fordi der mangler et videnskabshistorisk, kvindehistorisk og materialhistorisk overblik, kommer bogens forfattere til at lave psykologiserende generaliseringer, når de i indledningen prøver at sige noget samlende om de portrætterede kvinder: ”Det er interessant at så mange som fire av de ni var yngste barn i sine oppvekstfamilier.” (s. 7) ”De fleste som hadde sine mødre i live, fikk (. . .) sin største støtte og oppmuntring fra henne, særlig tidlig i livet. En må anta at detta ga dem den nødvendige styrke til å overkomme motstand og følge sine ambisjoner senere i livet.” (s. 8).

På trods af manglen på sammenhæng og af sjuskefejlene er mange af artiklerne som sagt spændende, oplysende og læseværdige.